

BOGANMELDELSER

Eli F. Heckscher: SVENSKT ARBETE OCH LIV FRAN MEDELTIDEN TILL NUTIDEN, Albert Bonnier 1942. 401 Sider.

Den Bog, som den førende Personlighed indenfor Nordens økonomiske Historieskrivning, Professor *Eli F. Heckscher* fornylig har udsendt, er den første samlede Oversigt over den økonomiske Udvikling i Sverige.

I sin Indledning kommer Forf. — som ved adskillige tidligere Lejligheder — ind paa en Definition af den økonomiske Historieskrivnings særlige Opgaver og dens metodiske og praktiske Vanskeligheder. En Hovedvanskelighed er det, at »den økonomiske Tænkning . . forudsætter en ret høj Grad af Abstraktion, en i almindelig Forstand teoretisk Behandling; dette er meget forskelligt fra, hvad der gælder Historiestudiet, som nødvendigvis i første Række maa tilstræbe en Syntese og ikke en Abstraktion eller Isolering af enkelte Sider eller Faktorer i Udviklingen«. Den økonomiske Historieskrivning stiller saaledes to vidt forskellige Krav til sine Udøvere. Ser man paa de hidtidige Resultater af økonomisk-historisk Forskning i Norden, maa man give Professor Heckscher Ret i, at disse to Krav er vanskelige at forene, men samtidig vil man endnu en Gang med Glæde kunne konstatere, at de fornødne Egenskaber netop er forenet hos ham selv. Selv om Heckscher stadig har den økonomiske Teori som Baggrund, bliver hans Synspunkter dog aldrig snævre: »En isoleret økonomisk Historie er en Uting eller en Umulighed, ligesaavel som en isoleret Litteratur-, Kunst- eller Krigshistorie er det«.

Efter Heckschers Opfattelse kunde Sveriges økonomiske Historie principielt godt deles i blot to Perioder: »Ancien régime« og »Nouveau régime« med Skæringspunkt saa sent som Begyndelsen af det 19. Aarh. eller endog 1870. Men en saadan Inddeling vilde helt udslette Grænserne mellem tidligere Udviklingsstadier af stor Vigtighed og give en utilstrækkelig Forestilling om det nuværende Samfunds Rødder i Fortiden; Bogen har derfor faaet en betydelig stærkere Opdeling.

Skildringens Form er saadan, at baade Lærd og Lægmand maa føle sig tiltalt af den. For Lægmanden: store Linjer, suppleret med levende og morsomme Eksempler; for den skolede Økonom eller Historiker en almen og teoretisk Baggrund, der giver Billedet Perspektiv og stimulerer Tænkningen. Et betydeligt Antal skønsomt udvalgte og fortræffeligt gengivne Reproduktioner af Malerier, Tegninger, Stik og Fotografier til Illustration af Fortidens og Nutidens Folkeliv og Erhvervsliv supplerer Teksten paa udmærket Maade.

— I Modsætning til de senere Afsnit gør Skildringen af *M i d d e l a l d e r e n* et noget spredt og delvis skitsemæssigt Indtryk — hvad der vel i Hoved-

BOGANMELDELSER

Eli F. Heckscher: SVENSKT ARBETE OCH LIV FRAN MEDELTIDEN TILL NUTIDEN, Albert Bonnier 1942. 401 Sider.

Den Bog, som den førende Personlighed indenfor Nordens økonomiske Historieskrivning, Professor *Eli F. Heckscher* fornylig har udsendt, er den første samlede Oversigt over den økonomiske Udvikling i Sverige.

I sin Indledning kommer Forf. — som ved adskillige tidligere Lejligheder — ind paa en Definition af den økonomiske Historieskrivnings særlige Opgaver og dens metodiske og praktiske Vanskeligheder. En Hovedvanskelighed er det, at »den økonomiske Tænkning . . forudsætter en ret høj Grad af Abstraktion, en i almindelig Forstand teoretisk Behandling; dette er meget forskelligt fra, hvad der gælder Historiestudiet, som nødvendigvis i første Række maa tilstræbe en Syntese og ikke en Abstraktion eller Isolering af enkelte Sider eller Faktorer i Udviklingen«. Den økonomiske Historieskrivning stiller saaledes to vidt forskellige Krav til sine Udøvere. Ser man paa de hidtidige Resultater af økonomisk-historisk Forskning i Norden, maa man give Professor Heckscher Ret i, at disse to Krav er vanskelige at forene, men samtidig vil man endnu en Gang med Glæde kunne konstatere, at de fornødne Egenskaber netop er forenet hos ham selv. Selv om Heckscher stadig har den økonomiske Teori som Baggrund, bliver hans Synspunkter dog aldrig snævre: »En isoleret økonomisk Historie er en Uting eller en Umulighed, ligesaavel som en isoleret Litteratur-, Kunst- eller Krigshistorie er det«.

Efter Heckschers Opfattelse kunde Sveriges økonomiske Historie principielt godt deles i blot to Perioder: »Ancien régime« og »Nouveau régime« med Skæringspunkt saa sent som Begyndelsen af det 19. Aarh. eller endog 1870. Men en saadan Inddeling vilde helt udslette Grænserne mellem tidligere Udviklingsstadier af stor Vigtighed og give en utilstrækkelig Forestilling om det nuværende Samfunds Rødder i Fortiden; Bogen har derfor faaet en betydelig stærkere Opdeling.

Skildringens Form er saadan, at baade Lærd og Lægmand maa føle sig tiltalt af den. For Lægmanden: store Linjer, suppleret med levende og morsomme Eksempler; for den skolede Økonom eller Historiker en almen og teoretisk Baggrund, der giver Billedet Perspektiv og stimulerer Tænkningen. Et betydeligt Antal skønsomt udvalgte og fortræffeligt gengivne Reproduktioner af Malerier, Tegninger, Stik og Fotografier til Illustration af Fortidens og Nutidens Folkeliv og Erhvervsliv supplerer Teksten paa udmærket Maade.

— I Modsætning til de senere Afsnit gør Skildringen af *M i d d e l a l d e r e n* et noget spredt og delvis skitsemæssigt Indtryk — hvad der vel i Hoved-

sagen beror paa Materialets Utilstrækkelighed. Økonomiens Hovedtræk var i denne Periode Landets Autarki, Individernes (Husstandenes) Selvforsyning, Landbrugets altoverskyggende Betydning. Meget livligt skildres, hvorledes der indenfor Landbruget herskede en udpræget »Forraadshusholdning«: Under normale Forhold blev næsten intet konsumeret i fersk Tilstand.

Selv om Selvforsyningen var Reglen, forekom der dog allerede paa et tidligt Tidspunkt forskellige Former for Bytte: Mellem det aabne Land og Skovlandet (Korn mod animalske Produkter), mellem det indre Land og Kystlandet (navnlig for at tilfredsstille det store Behov for Fisk), mellem Agrarsamfundet og de øvrige Erhverv: Bøndernes Indkøb af Jærn, Salt Humle, Krydderier og noget Klæde — alt mod Levnedsmidler.

I flere Egne af Landet gaar Grubedriften tilbage til det 14. Aarh., et enkelt Sted til det tolvte. Omkring Gruberne dannedes der snart smaa Samfund, der skilte sig ud fra det almindelige Agrarsamfund og blev udrustet med særlige Privilegier. En Jerneksport, omend i beskedent Omfang, begyndte tidligt, og i den sidste Del af Middelalderen nød det svenske Jærn høj Anseelse rundt i Europa. Bjergværksdriftens Udbredelse bidrog til at fremskynde Bydannelsen i Mellemsverige. Byernes Udvikling, deres Styrelse og hele Liv var i Middelalderen i stærkere eller svagere Grad under tysk navnlig lybsk Indflydelse. Haandværkets Organisation var en forholdsvis sen Foreteelse og kom aldrig til at spille saa stor en Rolle som længer syd paa. Som Helhed var Økonomien i Middelalderen præget af Primitivitet og Isolering. I Sammenligning med Forholdene i Vikingetiden, da Sverige spillede en aktiv Rolle, var det nu kommet ind i et økonomisk Dødvande.

T i d e n 1520—1600 adskiller sig stærkt fra den foregaaende Tid Landets Velstand maa være steget betydeligt, ogsaa i de brede Lag. I Mod sætning til, hvad Tilfældet var under den foregaaende Periodes Ufred, fik den svenske Bonde Lov til at pløje, saa, høste og fortære sin Avl uden Frygt for, at den skulde ødelægges eller bortrøves. Ernæringen omfattede ganske faa Varer: Brød, Salt, tørret Kød, Flæsk og Fisk og saltet Smør men de fortærede Mængder var efter Nutidens Begreber enorme.

Gustav Vasa interesserede sig ikke for Pengehusholdning; Penge benyttede han kun til Tesaurering. I den offentlige Økonomi indførtes en hidtil ukendt Orden. Kontrollen med Statholdere og Fogeder var konsekvent og godt gennemført. Kongen søgte stadig at sælge Kronens »persedlar« (Naturalindkomster) dér, hvor de indbragte de højeste Priser, og fulgte med Opmærksomhed Prisforskydninger og Forsyningsforhold i de forskellige Landsdele. Stor Betydning for Kronen fik den Inddragelse af Kirkegods der i Løbet af faa Aar bragte Kronens samlede Andel af Landets Jord op fra 5,6 til 28,6 Procent. Heckschers Dom om denne mærkelige Konge var, at han havde en, baade i god og daarlig Forstand, enestaaende økonomisk Dygtighed, men derimod ingen egentlig økonomisk Fantasi. I Indsigt paa Erhvervslivets mest forskellige Omraader kan ingen svensk Regent maalesig med ham.

Stormagtstiden 1600—1720 fik en helt anden Karakter. 75 Aar Krige paa 120 Aar stillede meget store Krav til det svenske Folks Bæreevne. Hvilke økonomiske Resourcer kunde nu mobiliseres? Den Monopolstilling, Sverige faktisk havde opnaaet for Kobber, Jærn og Tjære, udnyttede til det yderste. Sveriges Andel i Verdensproduktionen af Stangjærn var be-

tydelig, og England fik over $\frac{1}{5}$ af sin Jernimport fra Sverige. Jerntekniken stod højt, og Monopolstillingen førte hverken nu eller senere til Lige gyldighed for Kvaliteten.

En mægtig Strøm af udenlandske Indflydelser skyllede ind over Sverige. De indvandrede Udlændinge, navnlig Hollænderne, spillede en Rolle i Erhvervs livet som aldrig før eller senere, og det meste af det nye, der forekom, skyldtes deres Initiativ. Indvandrerne blev imidlertid meget hurtigt indsmeltet i det svenske Folk og kunde efter en Generations Forløb næppe skelnes fra den øvrige Befolkning. Navnlig fra Karl den 11.s Tid gennemførtes en ortodoks Beskyttelsespolitik for *M a n u f a k t u r e r n e*. Søfarten fik et betydeligt Opsving; derimod fik Forsøgene med Kolonier og Handelskompagnier ingen større Betydning.

Aarstallet 1720, den store nordiske Krigs Afslutning, danner i sjælden Grad Epoke. Det svenske Folk kunde nu atter hengive sig til fredelige Opgaver. Resultaterne afspejler sig i et stigende Velstandsniveau og en Befolkningsforøgelse, der var større end nogensinde før. Samfundet var fremdeles udpræget agrarisk. Bjergværksdrift, Haandværk og »Manufakturerne« beskæftigede i 1760 kun 8,4 pCt. af Befolkningen (mod 35,7 pCt. i 1930). Heraf faldt atter kun en ringe Del paa »Manufakturerne«, Datidens begunstigede og statsstøttede Industri. Stockholm indtog endnu en ganske dominerende Rolle blandt Byerne ($\frac{2}{5}$ af den samlede Bybefolkning i 1757); i den følgende Periode stagnerede den, medens en Række andre Byer gik frem. De hygiejniske Forhold i Stockholm var langt op i Tiden under al Kritik og Dødeligheden væsentlig større end i udenlandske Storbyer.

Jernudvindingen havde enestaaende gunstige Vilkaar, medens Kobberproduktionen gik noget tilbage. Leveniveauet forbedredes væsentlig, selv om man ikke naaede op til Niveauet fra Gustav Vasas lykkelige Tid. Der skete vel endnu ingen grundlæggende Ændringer inden for Landbruget, men forøget Havredyrkning og den nytilkomne Kartoffeldyrkning samt en Stigning i det dyrkede Areal satte det samlede Udbytte væsentlig i Vejret. I Begyndelsen af det 19. Aarhundrede tog Udskiftning og Udstykning Fart.

Husflid og Hjemmeindustri fik forøget Betydning. Det luksusprægede Haandværk (Guld- og Sølvsmede, Hattemagere, Parykmagere) spillede en forbavsende stor Rolle — endog i Landdistrikterne.

Pengevæsenet prægedes af en Forvirring, der oversteg alt, hvad man har kendt før eller senere. Karakteristisk for Tiden var den Rolle, som den økonomiske Diskussion spillede. Antallet af Smaaskrifter var overordentlig stort. Blandt de mange Skribenter hæver *Anders Chydenius* sig højt over de andre; Heckscher kalder ham »en af de mest fængslende Forfattere paa dette Omraade, som Sverige-Finland til Dato har haft«; hans Skrifter er de eneste, der fremdeles er levedygtige.

Det er ikke let at give en kortfattet Skildring af det økonomiske Gennembrud i det 19. Aarh., men den Oversigt, der findes i Heckschers Bog, er baade koncentreret og levende. Den stigende Industrialisering gav sig først sent Udtryk i en Nedgang for Landbrugsbefolkningen: fra 1870 relativt i Forhold til den samlede Befolkning, fra 1880 ogsaa i absolute Tal. I 1936 var Jordbrugsbefolkningens Andel af den samlede Befolkning gaaet ned til nøjagtig Halvdelen af Procenten i 1870 (36,2 mod 72,4 pCt.). I 1940 boede 44 pCt. af Befolkningen i Byerne mod 10 pCt. i 1850.

Befolkningstilvæksten har utvivlsomt været større end i noget tidligere Aarhundrede. Samtidig foregik en stærk Forbedring af Levestandarden. Intet Under, at det 19. Aarh. blev præget af Udviklingsoptimisme.

De to mærkeligste Forandringer, der foregik indenfor det svenske Erhvervsliv, berørte Jernudvindingen og Træindustrien. Det var i Virkeligheden enestaaende, at Sverige, et Land, der ikke selv har Stenkul i stor Mængde, kunde bevare sin Jerneksport. Dette skyldtes navnlig et intensivt Arbejde af de svenske Metalteknikere, Brugsejere og Brugsarbejdere; Heckscher er tilbøjelig til at regne deres Indsats for den mest værdifulde i hele Sveriges økonomiske Historie. Sveriges Andel i Verdens samlede Jernproduktion faldt vel fra 30—35 pCt. i det 18. Aarh. helt ned til 0,6—0,8 pCt., men da Verdensproduktionen samtidig 800- eller 1000-dobledes, kunde det alligevel afsætte 20 Gange saa meget Jern som 100 Aar før. Samtidig lykkedes det gennem nye Processer at udnytte den fosforrige Malm; Malmen blev Landets største Eksportvare. De nye Jernforædlingsmetoder og Sveriges traditionelle tekniske Snille, der gav sig Udslag i en Række vigtige Opfindelser, dannede Grundlaget for de nye Industrigræne, der nu er berømte Verden over: Maskiner, Telefoner, elektrotekniske Artikler, Jernbanemateriel, Skibsværfter, Kuglelejer og Støvsugere.

Ligesaa bemærkelsesværdigt var det Gennembrud, der skete m. H. t. Udnyttelsen af Skovene. Resultatet var i Tiden fra 1850 til 1880 en Ekspansion af næsten amerikanske Dimensioner, gennemført med stor Hensynsløshed af smarte Driftsherrer. Skovbrugets vældige Udvikling førte til Flytning af store Arbejdermasser og ikke ringe social Uro. En ny Revolution tidoblede i Tiden 1894—1913 Papirmasseindustriens Produktion.

Den liberale Erhvervspolitik betød efter Heckschers Opfattelse i mindre Grad et Brud med den faktiske Tilstand, end man i Almindelighed tror. Den nye Næringslovgivning legaliserede ofte, hvad der tidligere bestod i Strid med Loven. Samfærdselsvæsnets Udvikling havde i Virkeligheden en langt større Betydning for den økonomiske Udvikling end den ændrede Handelspolitik.

Den store Udvandring i 1880'erne havde som Baggrund den lave Levestandard indenfor en væsentlig Del af den svenske Landbefolkning. Heckscher mener, at hvis det store Opsving i Udvandringen ikke var sket netop paa dette Tidspunkt, vilde det sandsynligvis overhovedet ikke være kommet. Da Industrialiseringen senere tog Fart, vilde den antagelig i Forbindelse med den faldende Fødselshyppighed ogsaa uden Udvandring have fjernet en stor Del af Forskellen mellem svensk og amerikansk Standard, samtidig med at Landbrugets Underklasse i større Udstrækning vilde være blevet absorberet af Industrien.

I Skildringen af Tiden efter 1914, »Opløsningen af det 19. Aarhundredes Økonomi«, fremhæver Heckscher navnlig, at der er sket en aandelig Klimaförändring, som peger bort fra det 19. Aarh. Selv om Aaret 1914 er en naturlig Grænsepæl, kom det store Gennembrud for de nye Tendenser dog først betydeligt senere, som en umiddelbar Virkning af Depressionen i 1929—32. Den planøkonomiske Politik tilsigtede ikke alene at hjælpe Erhvervene i en vanskelig Situation, men ogsaa direkte at bekæmpe selve Depressionen ved at forøge Købeevnen. Det er Heckschers personlige Opfattelse, at denne nye Politiks Evne til at mod-

virke Depressionen var ubetydelig; det økonomiske Omslag, som begyndte at gøre sig gældende omkring 1933, havde internationale Aarsager og forløb parallelt med Forholdene andetsteds. Der var iøvrigt meget faa Lande, der bevarede saa meget af et frit Næringsliv i det 19. Aarh.s Forstand, som Tilfældet var i Sverige.

— I et Tilbageblik over den samlede økonomiske Udvikling fremhæver Heckscher, at en Række særlig gunstige Omstændigheder gennem Tiderne har hjulpet Sverige fremad; de Gaver, det svenske Folk paa denne Maade har faaet, kan det ikke regne sig selv til Fortjeneste. Men alligevel mener han — og her vil han i hvert Fald ikke finde Modsigelse hos en dansk Læser — »at det svenske Folk har vist Evne til at vende Begivenhedernes Forløb til Fordel baade for sig selv og for andre, ved at fostre teknisk og økonomisk Intelligens, organisatorisk Evne, Udholdenhed og maalbevidst Omhu«.

Finn T. B. Friis.

Stephan Hurwitz: HUSDYR-VOLDGIFT. Under Medvirkning af Landbrugsraadets Voldgiftsudvalg ved Sekretær *Svend Truelsen*. Kbhvn. 1942. 309 S.

VOLDGIFTSKENDELSER OM HUSDYR 1941 og 1942. Udarbejdet af Landbrugsraadets Voldgiftsudvalg ved *Svend Truelsen*. Kbhvn. 1942. 268 S.

Handelen med Husdyr er formentlig et af de Omraader indenfor den private Handel, hvor der fra økonomisk Side vil være mest Anledning til at studere, hvorledes Prispolitiken drives i utallige Enkelttilfælde. Vi har her et Omraade, hvor de Enheder, der handles med, varierer fra Tilfælde til Tilfælde, ligesom det er et Omraade, hvor Købers og Sælgers Magtpositioner stadig ændres. Det er derfor klart, at man paa dette Omraade vanskeligt naar blot en Tilnærmelse til et teoretisk Marked, hvorfor hele Billedet har en Tilbøjelighed til at opløse sig i lutter Detailler.

Denne Uensartethed fremkalder igen en betydelig Usikkerhed og Ængstelse i de Kredse, der vel maa deltage i denne Handel, men som paa den ene eller den anden Maade føler en Underlegenhed overfor Modparten, og denne Usikkerhed fører i mange Tilfælde til en Følelse af, at Retsbevidstheden er krænket. Det er derfor forstaaeligt, at Foreningen af jyske Landboforeninger først i 1895 og senere i 1905 var interesseret i Indførelse af særlige Voldgiftsretter for Tvistigheder ved Husdyrhandel. Dette førte til en Lov af 19. April 1907, der senere er blevet revideret adskillige Gange. Disse Voldgiftsretter har været kritiseret fra juridisk Side, fordi Afgørelsen, der som Regel ikke kunde appelleres, blev truffet uden juridisk Assistance.

Det har — da der findes et større Antal Voldgiftsretter — heller ikke kunnet undgaas, at Kendelserne har faaet et noget tilfældigt Præg, og da man ved en ny Lov af 15. Marts 1939, der forøvrigt har taget betydeligt Hensyn til Juristernes Ønsker, fra Landbrugsraadets Side ønskede at gøre en Indsats for at skabe større Ensartethed, fik man Professor Hurwitz til at udgive en Kommentar til Loven, ligesom Landbrugsrådet samtidig udgav et stort Antal Voldgiftskendelser om Husdyr fra Aarene 1941 og 1942.

Det ligger udenfor mine Evner at give en kritisk Vurdering af disse Arbejder, men jeg vil gerne henlede interesserede Økonomers Opmærksomhed paa dem, fordi de giver Mulighed for at studere prispolitiske Proble-